

Påskmotiv i psalmboken

Av Ragnar Holte

Uppståndelse- och skapardag!
Från Edens lustgård, Kristi grav
på nytt du stiger. I ditt ljus
vi med apostlarna går ut.

Så inleds en tidegärdshymn för söndagens morgongudstjänst – *laudes* – i båda våra nya tidegärdsutgåvor. Den svenska texten är skriven av *Anders Frostenson* och utgör en ganska fri tolkning av en medeltida latinsk hymn *Primo die quo Trinitas*, eller ursprungligen *Primo dierum omnium*. Originalets huvudpoäng är fint fångad av Frostenson: söndagen, den första veckodagen, associeras dels med ”den första dagen av alla”, dvs den första skapelsedagen, dels och framför allt med Kristi uppståndelse, som enligt evangeliernas berättelser ägde rum ”på morgonen den första veckodagen”. En hymn är alltid avsedd att fylla en liturgisk funktion, inte minst då att aktualisera led i den bibliska frälsningshistorien. Här framställs därför skapelsens och uppståndelsens skeenden inte bara som något förflutet utan som en i nuet närvarande verklighet. Den anförda hymnen ingår inte i *Den svenska psalmboken* och där finns inte heller någon annan psalm med motsvarande motiv – mera härom nedan.

VARJE SÖNDAG EN PÅSKDAG I MINIATYR

Som framgår av flera artiklar i den här volymen är detta ett centralt motiv som lyfts fram inom nutida internationell liturgik, när man studerar det kristna söndagsfirandet. Det rör sig naturligtvis inte om ett nyupptäckt, och än mindre om ett nyuppfunnet, motiv. Att kristenheten inte firar lördagen, den judiska sabbaten, som gudstjänst- och vilodag, utan i stället söndagen, har av hävd motiverats med att Kristus uppstod på en söndag. Söndagen fick därför en hedersplats bland veckans dagar som ”Herrens dag”. Eftersom Kristi uppståndelse teologiskt förståts som startpunkten för Guds nyskapelse av hela mänskligheten har också den ursprungliga skapelsen ingått i motivkretsen.

Om man utgår från påskperspektivet på söndagsfirandet, genom vilka liturgiska texter kommer detta i så fall till konkret uttryck? I den här arti-

keln fokuseras psalmboken. Psalmer ur den utgör självklara inslag i söndagens gudstjänstfirande, men psalmvalet är i princip fritt. Det finns många aspekter att ta hänsyn till vid valet av psalmer. Här skall emellertid påskmotivet användas som raster för framtagning och analys av visst psalmmaterial. En motivaspekt renodlas alltså medvetet. Det bör då från början uttryckligen sägas, att psalmer givetvis har andra viktiga funktioner att fylla än att lyfta fram påskmotivet. Men sådana funktioner tar jag mig friheten att bortse från i den här artikeln.

Jag vill framhålla att jag bara undantagsvis kommer att behandla påskpsalmer. Detta kan förefalla något apart när jag rubricerat artikeln *påskmotiv i psalmboken*. Rimligtvis finns påskmotiv i första hand i påskpsalmer. Men allt kan inte uttryckas i en rubrik. Det som har föranlett den här artikeln är ju, som redan framhållits, det inom aktuell liturgik aktualiserade *påskperspektivet på söndagsfirandet*. Intresset riktas därför mot förekomsten av påskmotiv i psalmer som kan tänkas bli använda under andra kyrkoårstider än just påsken.

Viss, men ganska marginell, uppmärksamhet kommer jag att ägna psalmer som enligt psalmbokens disposition knutits till bestämda tider av kyrkoåret, men andra än påsken. Psalmboken är emellertid bara delvis disponerad efter kyrkoåret. Dess tre första avdelningar har mer generell karaktär: *Lovsång och tillbedjan*, *Fader, Son och Ande* och *Kyrkan och nådemedlen*. Psalmer från de avdelningarna kan förekomma nästan när som helst under kyrkoåret. De har klart intresse för den här artikeln och likaså psalmbokens senare avdelningar *Att leva av tro*, *Tillsammans i världen* och *Framtiden och hoppet*. Psalmer därifrån brukar dominera under kyrkoårets senare halva, den långa trefaldighetstiden, och den sistnämnda avdelningens psalmer brukar framför allt komma till användning mot kyrkoårets slut. Här vill jag återigen göra en reservation: det är vanligt att psalmer om det kristna uppståndelsehoppet aktualiserar tron på Kristi uppståndelse. Just för att påskmotivets förekomst i denna psalmgenre ter sig mer eller mindre självklar, kommer jag inte att speciellt uppmärksamma den; skälet därtill är det samma som att jag inte fokuserar påskpsalmerna. Jag kommer också att i någon mån beröra avdelningen *Dagens och årets tider*, som är placerad närmast efter kyrkoårets psalmer.

Någon fullständig inventering av påskmotiv (exkl renodlade påsk- och uppståndelsepsalmer) i *Den svenska psalmboken* från 1986 och i tillägget *Psalmer i 90-talet* från 1994 syftar jag inte till, även om jag inför den aktuella uppgiften verkligen på nytt ögnat igenom allt. Jag nöjer mig med att dra fram ett antal psalmer som jag bedömer som goda och intressanta exempel. Efter att ha funderat en del över lämpligaste sätt att disponera stoffet, har jag stannat vid att huvudsakligen utgå från de individuella psalmförfattarna, någorlunda kronologiskt ordnade.

Jag har vidare ansett det viktigt att relatera de svenska psalmerna till ett internationellt jämförelsematerial. Jag har därför ägnat mig en hel del åt

Den danske *Salmebog* med dess tillägg från 1994, den 1984 antagna *Norsk Salmebog* samt den engelska *Hymns Ancient & Modern, New Standard*, först utgiven 1983. Jag undrade länge hur och vad jag skulle välja ur detta rikhaltiga material, men så småningom gav sig lösningen av sig själv. Jag blev nämligen speciellt fångad av en psalmförfattare från vartdera språkområdet. Alla tre finns i översättning representerade också i den svenska psalmboken, men i sina respektive hemländers psalmböcker förekommer de med en betydligt bredare produktion, och viktiga inslag i den har stor relevans för temat i min artikel.

Jag har också gått igenom de klassiska latinska tidegärdshymnerna enligt utgåvan *Hymni instaurandi Breviarii Romani*, 1968, samt *Cecilia. Katolsk psalmbok*, 1987. Dess första 325 nummer är ju gemensamma med *Den svenska psalmboken*, och även dess s k samfundstillägg innehåller mycket gemensamt stoff. Det jag funnit av intresse för min artikel gäller ett par översättningar av fornkyrkliga och medeltida hymner.

PSALMER OM SÖNDAGEN SOM UPPSTÅNDELSENS DAG

Jag citerade inledningsvis Frostensons tolkning av en fornkyrklig söndags-hymn med påskmotiv och påpekade att varken den eller någon temamässig motsvarighet förekommer i den svenska psalmboken. Det är en anmärkningsvärd lucka, vilket inte minst framgår av mitt jämförelsematerial. I den norska psalmboken besjungs söndagen med en psalm av *Palladius* (nr 569) som börjar: *Velsignet dag, o Frelser blid, da du stod opp av døde!* – Den danska psalmboken har inte mindre än sju psalmer (368–374) om söndagen, varav *Grundtvig* skrivit tre, bl a nr 372 vars första vers lyder så:

Søndag morgen fra de døde
Jesus sejerrig opstod;
hver en søndags morgenrøde
bringer nu for døden bod,
kalder underfuldt tilbage
alle Herrens levedage.

N F S *Grundtvig* (1783–1872) torde vara Danmarks erkänt störste psalmdiktare, och det är honom jag speciellt fastnat för vid min genomgång av danskt material. Han förenar initierad och fyndig användning av bibliskt stoff med utpräglad förmåga till poetisk gestaltning. Versen ovan ger ett mönsterexempel på vad jag i inledningsstycket ovan beskrivit som liturgins främsta funktion: att aktualisera och levandegöra led i den bibliska frälsningshistorien. Kristi segerrika uppståndelse framställs som på nytt närvarande och verksam i det kristna söndagsfirandet, ja, hela Kristi liv och verk ses som där present.

Vi kan vidare notera hur naturens skeenden görs till transparenta bilder

för frälsningskeendet. Jag förmodar att här kan skönjas en fornkyrklig inspiration i Grundtvigs diktning. Morgonrodnaden, och över huvud solen, ses gärna som Kristussymboler i fornkyrkliga hymner och får markera ljusets seger över mörkret och livets över döden. Här tycker jag mig se en markant skillnad mellan Grundtvig och flertalet svenska psalmförfattare från motsvarande tid. Ett bra exempel är förresten den psalm om söndagen som Geijer skrev för 1819 års psalmbok och som fick vara kvar även 1937, som nr 203: *Hur härlig, Gud, din sol uppgår!* Psalmen framställer Guds skapelses skönhet och allt skapats lovsång till hela världens *Gud och Far*, som bakgrund till och i samklang med uppenbarelsen genom ordet och menighetens gensvar och lovsång: *Skön är din himmel och din jord, men härligare är ditt ord, din lag, din nådelära.* Kristi uppståndelse nämns inte, och den uppgående solen knyts inte samman med Kristusuppenbarelsen.

Jag tror att vi här möter något signifikativt för 1700-tals- och 1800-tals-teologins sätt att relatera allmän och särskild uppenbarelse till varandra. Den allmänna uppenbarelsen knyts enbart till den första gudomspersonen, Fadern, och frälsningskeendet i Kristus separeras från skapelseverket. I fornkyrkan sågs den andra gudomspersonen, *Logos*, förstådd både som *Ord* och *Världsförnuft*, självklart i ett kosmiskt perspektiv. Det Ord som blir människa i Kristus är också det Ord genom vilket Gud skapat och uppehåller världen. Den samsynen blir svårare att upprätthålla sedan den hellenistiska kulturens *Logos*-tänkande gått förlorat i såväl filosofisk som teologisk reflektion.

Den engelska motsvarigheten till vår psalmbok talar konsekvent om *hymns* när det gäller kristen poesi för gudstjänstbruk – termen *psalms* förbehålls Psaltarens psalmer. Den ovannämnda utgåvan, i första hand avsedd för Church of England, innehåller fyra hymner som behandlar söndagen: nr 20–22 och nr 449. Den sistnämnda är författad av *Ch Wesley*, som blivit min favorit bland de engelska hymnförfattarna. *Charles Wesley* (1707–1788) var yngre bror och medarbetare till John Wesley, grundaren av den metodistiska rörelsen. Han var en stor poetisk begåvning och blev den metodistiska väckelsens store hymndiktare. Han lär ha skrivit omkring 6 500 hymner! Eftersom han var metodist, har väl hans hymner inte utgjort några självklara inslag i den engelska kyrkans hymnrepertoar. Den nuvarande hymnboken innehåller emellertid ett stort antal hymner av hans hand, men det kan ju noteras att den söndagshymn jag här skall kommentera togs in först 1969, i ett tillägg till den tidigare hymnboken (nr 449). Första versen i Wesleys söndagshymn lyder så här:

Come, let us with our Lord arise,
our Lord who made both earth and skies,
and gave men gifts of life and peace;
he died to save the world he made,
he rose triumphant from the dead;
and stamped the day for ever his.

Denna koncentrerat innehållsmättade vers är gestaltad med teologisk djärvhet och poetisk kraft. Kontrasten till Geijers separerande av skapelse- och frälsningsskeende är slående, och sättet att smälta dem samman är hos Wesley ännu längre drivet än hos Grundtvig. *Samme* Herre som skapat världen sägs här ha dött och uppstått för den; första och andra gudomspersonen smälter samman. (Man kan jämföra med Lutherspsalmen *Ein feste Burg* där Kristus sägs vara *der Herr Zebaoth* – i linje med fornkyrklig kristologisk tolkning av Psalt 24.) Skapelse och död-uppståndelse knyts av Wesley två gånger på olika sätt samman i två med varandra rimmande versrader: 1–2 och 4–5. Anslaget i första raden är genialt: *arise* blir tredimensionellt: Kristus uppstår, vi stiger upp efter nattens sömn, vi manas att stiga upp också andligen, uppstå med Kristus. På sista raden har Wesley även lyckats få med att söndagen blivit Herrens dag, *the day for ever his*.

PÅSKMOTIV I FORNKYRKLIGA HYMNER

Efter vad jag ovan sagt om samsynen mellan skapelse och frälsning i fornkyrkliga hymner, kunde man vänta att många av dem skulle äga direkt relevans för mitt tema här. Men frånsatt den speciella söndagshymn som jag inledde med, och ytterligare en med liknande motiv, *Salve, dies, dierum gloria*, har jag under genomgång av ett stort latinskt (däremot inget grekiskt) material inte funnit särskilt mycket. Det hänger antagligen samman med att hymner företrädesvis skrevs för veckans tideböner och för de stora kyrkoårshögtiderna. En rad påskhymner finns naturligtvis, men dem bortser jag ju från, med ovan given motivering. Ett flertal laudeshymner och några matutinhymer innehåller motiv med Kristus som sol, ljus, morgonrodnad etc och kan ibland antyda ett påskmotiv, men aldrig så explicit utfört som i de nämnda söndagshymnerna – och en viktig poäng var ju just att markera söndagen som uppståndelsens dag.

I *Cecilia* har emellertid *Alf Härdelin* en fin tolkning av matutinhymer *Lux aeterna, lumen potens*, där placerad som nr 425, under den allmänna rubriken *Lovsång och tillbedjan*. Här finns ett påskmotiv antytt på det för genren karakteristiska sätt varigenom naturens skeende blir en transparent bild för ett andligt skeende. Första versen lyder:

Vilken väldig makt och klarhet,
Herre Kristus, i ditt ljus,
du betvingar nattens fador,
för till seger dagen fram,
du förintar mörkrets välde
och är lyktan på vår väg.

En hymn efter grekiskt original (nr 452) är riktad till den heliga Anden, men Anden blir därvid i hög grad förmedlare av Kristusverkligheten:

Kom, du fördolda skatt.
Kom, du eviga liv ...
Kom, du frälsningens mål.
Kom, du som väcker oss upp ur vår sömn.
Kom, du de dödas uppståndelse ...

Jag får senare ett par gånger anledning att ytterligare beröra den fornkyrkliga hymnrepertoaren i samband med min behandling av flera sentida författare som inspirerats av den.

KRISTUS SOM SEGRARE ÖVER SYND OCH DÖD I LUTHERPSALMER

Jag nämnde ovan Martin Luthers berömda *Ein feste Burg ist unser Gott*, på svenska *Vår Gud är oss en väldig borg* (nr 237). Visst är den i hög grad präglad av ett påskmotiv, även om det är mer indirekt uttryckt. Luther framställer ofta försoningens och påskens skeende som en kamp mellan Kristus och ondskans makter. Kampen är i princip avgjord genom korset och uppståndelsen, varför den Ondes "kraft är tömd", och "Guds ord och löfte" (dvs om frälsning och evigt liv) "skall bestå".

Mer explicit är påskmotivet i den stora psalmen *Nun freut euch, lieben Christen, gmein*. Den utgör, kan man säga, en koncentrerad och dramatiskt laddad framställning av det reformatoriska budskapet om rättfärdiggörelsen, med dess grund i Kristi försoningsverk. Frostensons nytolkning av psalmen (nr 32) är i stort sett väl genomförd, även om första raden fått litet karaktär av nödrim: *O gläd dig Guds församling nu*. Det svenska kyrkomötet ville ha kvar också den äldre Wallin-versionen (nr 345) vars första rad klingar rätt sexistiskt för ett nutida öra: *Var man må nu väl glädja sig*. Frostenson håller sig mycket närmare originalet än Wallin, som bl a strukit en av de viktigaste verserna. (Båda har dessutom strukit v 3). Det i psalmen absolut centrala påskmotivet uttrycker Luther så här (i v 8: den talande är Kristus som riktar sig till den troende människan); och det tolkas av Frostenson (i hans v 7):

Luthers original:

Den Tod verschlingt das Leben mein,
mein Unschuld trägt die Sünde dein,
da bist du selig worden.

Frostensons översättning:

Jag skuldlös dina synder bär
och i min död du livet har.
Så har du blivit salig.

Frostensons återgivning innebär tyvärr en försvagning av påskmotivet. Första raden i Luthercitaten betyder ordagrant: *Mitt liv uppslukar döden*. Det är en djärv och drastisk bild för att den kosmiska kampen mellan liv och död, mellan Kristus och fördärvmakterna, har slutat med livets seger genom Kristi uppståndelse. Den poängen går förlorad i Frostensons *i min död du livet har*. Hos Luther talar Kristus om *sitt liv*, hos Frostenson om *sin död*. I Frostensons text har faktiskt uppståndelsen hoppats över: först bär Kristus våra synder, sedan far han upp till himlen.

Nr 33, *O Jesus Krist, som mänska blev*, är närmast en variation av nr 32. Det är ovisst om den har ett original författat av Luther, men den är i varje fall skriven i hans anda, och den första svenska versionen av den, liksom av nr 32, är antagligen avfattad av den svenske reformatorn *Olaus Petri*.

Flera Lutherpsalmer är nytolkningar/omarbetningar av fornkyrkliga/medeltida hymner. I sin omarbetning av Ambrosius adventshymn *Veni redemptor gentium* till julpsalm (nr 112) har Luther faktiskt lagt in ett påskmotiv som inte finns i originalet: *döden har han nederlagt* (enligt traditionell svensk översättning). Julidyllen med barnet i krubban bryts här alltså genom en påminnelse om det verk som Kristus fötts till jorden för att utföra. Luther har ju också en berömd påskpsalm, *Christ lag in Todesbanden*, nr 467, som säkert har medeltida förebilder.

Slutligen skall här nämnas nattvardspsalmen *Gott sei gelobet und gebenedeiet*, nr 400, efter medeltida förlaga. Den är särskilt värdefull för att den så markant framhäver eukaristiaspekten på nattvarden, kontrasterande mot den bot- och dödsstämning som inte sällan kom att prägla nattvardsfirandet i senare lutherdom. I detta fall markerar översättaren Frostenson faktiskt påskmotivet tydligare än originalet gör; så här lyder v 2 i sammandrag:

Kroppen på korset, som för oss blev pinad,
död, uppstånden, ger oss livet ...
Gränslös, Gud, den kärlek som dig drev.
På ditt kors en värld försonad blev.
All vår skuld är betald.
Gud vår Fader, vi hans barn.

UPPSTÅNDELSELIVETS VÄXT ENLIGT CHARLES WESLEY

Eftersom jag under min inventering av den svenska psalmboken inte gjort några fynd i 1600- och 1700-talsmaterial av relevans för vårt tema, går jag till engelskt 1700-tal representerat av metodisternas benådade psalmdiktare *Charles Wesley* (1707–1788). Ännu i 1937 års svenska psalmbok saknas hans namn. 1986 finns fyra psalmer av honom med. Två har förmedlats av de svenska metodisterna (44 och 290); översättare är *Arne Widegård*. (Nr 44 behandlar jag nedan, men nr 290 saknar intresse för vårt tema här.) Den tredje har *Frostenson* tagit sig an (nr 86, behandlas nedan). Den fjärde är ett beställningsarbete från psalmskommittén till *Britt G Hallqvist*, sedan den på ett rätt sent stadium gjorts uppmärksam på vilken psalmskatt de engelska *Christmas carols* representerar, inte minst genom sina melodier. *Wesleys Hark, the herald-angels sing* (nr 35 i engelska hymnboken) har en fin melodi av *Felix Mendelssohn-Bartholdy*. *Hallqvists* översättning (nr 123) börjar *Lyss till änglasångens ljud*.

Jag minns att jag i ett remissvar var kritisk mot *Hallqvists* tolkning, och särskilt mot att hon i en nylanserad psalm förde in det gammalsvenska ut-

trycket *Gud och man*, som för ett nutida öra klingar sexistiskt. Det finns inte heller någon motsvarighet i originalet till det uttrycket. Nu är ju min uppgift här inte att granska julpsalmer utan att dra fram psalmer med påskmotiv. Men det är just karakteristiskt att Wesley (liksom Luther i *Världens frälsare kom här*) för in ett påskmotiv i psalmens senare del. Slutversen har både teologisk substans och poetisk lyster – ingetdera kommer tyvärr fram i Hallqvists fria och ganska klichéartade återgivning.

Wesleys original:

Hail, the heaven-born
Prince of Peace:
hail, the Sun of Righteousness.
Light and life to all he brings,
risen with healing in his wings.
Mild he lays his glory by,
born that man no more may die,
born to raise the sons of earth,
born to give them second birth.
Hark, the herald-angels sing
glory to the new-born King.

Hallqvists översättning:

Barn och broder,
Gud och man,
fridens furste heter han,
stillar oro, läker sår,
lär oss bedja Fader vår.
delar all vår lust och nöd
mellan födelse och död,
möter oss en gång på nytt
när en evig dag har grytt.
Lyss till änglasångens ord:
Gud är kommen till vår jord.

För Wesley (liksom i fornkyrklig diktning, jfr ovan) är Kristus *rättfärdighetens Sol* som *bringar ljus och liv till allt*, och det liv han bringar är uppståndelsetivet; notera den djärva bilden *uppstånden med läkedom under sina vingar* (kanske underförstås här det fornkyrkliga bruket av fågel Fenix som uppståndelsymbol). De tre *born*-satserna är mättade av teologiskt innehåll: *född för att ingen människa mer skall dö* (obs påskmotivet), *född för att upprätta* (raise även = låta uppstå) *jordens söner, född för att ge dem en andra födelse* (dvs nyfödelse i dopet, i ett helgat liv och in i evigheten). Nästan allt detta teologiskt mättade innehåll har Hallqvist gått förbi och ersatt med mer invanda fraser. Hennes val av plattityden *mellan födelse och död* som motsvarighet till *born that man no more may die* är faktiskt näst intill otroligt.

Påskpsalmer skulle jag ju inte särskilt uppmärksamma här, men jag kan inte låta bli att anföra början på den engelska hymnbokens nr 83, där Wesley gör en djärv omvändning av det i fornkyrkan så omhuldade morgonrodnadsmotivet. Här är det i stället aftonrodnaden det gäller, och Kristi korsdöd liknas vid en blodröd solnedgång:

Love's redeeming work is done;
fought the fight, the battle won:
lo, our Sun's eclipse is o'er,
lo, he sets in blood no more.

Wesley har skrivit en rad psalmer om Kristus, med tonvikt på den gudomliga kärlek han utstrålar. I nr 124, *O love divine*, finns ett påskmotiv med kärlekens seger över döden och människornas nyfödelse som ljusets söner fint invävt i v 2 om kärlekens i sista hand outgrundliga karaktär:

Stronger his love than death or hell;
its riches are unsearchable:
the first-born sons of light
desire in vain its depth to see;
they cannot reach the mystery,
the length and breadth and height.

Nr 125, *O for a thousand tongues to sing*, börjar i Widegårds översättning (nr 44) *O, giv mig tusen tungors ljud*. Översättningen är ett gott försök, men den poetiska lättheten och spontaniteten i originalet har delvis gått förlorad. V 2 kan anföras som illustration. Wesley's djärva *De döda får nytt liv* har i översättningen återgivits i mer traditionella ordalag:

Wesleys original:
He speaks: and, listening
to his voice,
new life the dead receive,
the mournful broken hearts
rejoice,
the humble poor believe.

Widegårds översättning:
Och när vi lyssnar
till hans röst,
från död till liv vi går.
Han lyfter tyngden
från vårt bröst,
när glädjens ord oss når.

Nr 131 *Love divine*, mitt tredje exempel på Wesleypsalmer om Kristi kärlek, finns i Frostensons tolkning som nr 86: *O Guds kärlek, vilka höjder*. Den versionen är i stort sett bra, men Frostenson förvanskar påskmotivet om den nya skapelsen i v 5 (v 4 hos Frostenson. Frasen *förvandlar oss till dig* är dessutom obegriplig):

Wesleys original:
Finish then thy new creation:
pure and spotless let us be;
let us see thy great salvation,
perfectly restored in thee;

Frostensons översättning:
Skapelsen skall nå fulländning
genom oss och våra liv,
när vi tar emot den frälsning
som förvandlar oss till dig.

Metodismen ville ju lyfta fram helgelsen, den troendes tillväxt i det nya livet. Vi har redan sett detta motiv framhävt, men jag vill också ta fram två mer renodlade exempel på hymner om helgelse. Först nr 123, *Jesu, lover of my soul*, där i v 3 det nya livet i de troende framställs dels som ett källsprång men också som något som höjer sig/uppstår (*rise*); ett påskmotiv är tydligt underförstått:

Plenteous grace with thee is found,
grace to cleanse from every sin;
let the healing streams abound;
make and keep me pure within:
thou of life the fountain art;
freely let me take of thee;
spring thou up within my heart,
rise to all eternity.

Nr 374 är en underbar helgelsepsalm där påskmotivet kanske inte märks

omedelbart. Men det finns tydligt i v 2 där Kristus framställs som *det levande huvudet* som de troende i allting skall *växa upp till*. Helgelsen ses i ett ecklesiologiskt perspektiv med bilden av kroppen och lemmarna som hålls samman inbördes och med huvudet Kristus genom kärlekens fullkomliga band. Jag citerar hymnen in extenso:

Help us to help each other, Lord,
each other's cross to bear;
let each his friendly aid afford,
and feel his brother's care.

Up into thee, our living head,
let us in all things grow,
and by thy sacrifice be led
the fruits of love to show.

Drawn by the magnet of thy love
let all our hearts agree;
and ever towards each other move,
and ever move towards thee.

This is the bond of perfectness,
thy spotless charity.
O let us still, we pray, possess
the mind that was in thee.

Mina två sista exempel gäller nattvardshymner. En koncentrerad hymn i två verser (nr 258) framställer fint nattvarden som näring för det nya livet (dvs uppståndelselivet i Kristus) och som hjälp till växt i helgelse fram till mötet med Gud/Kristus ansikte mot ansikte. Det är en typ av nattvardspsalm som vi i stort sett saknar i vår tradition men skulle behöva. Återigen citerar jag hymnen in extenso:

Author of life divine
who hast a table spread,
furnished with mystic wine
and everlasting bread,
preserve the life thyself has given,
and feed and train us up for heaven.

Our needy souls sustain
with fresh supplies of love,
till all thy life we gain,
and all thy fulness prove,
and, strengthened by thy perfect grace,
behold without a veil thy face.

Den andra nattvardshymnen, nr 277, börjar *Hosanna in the highest*. Jag återger här v 3, som fint låter änglarnas deltagande i nattvardsliturgin komma till uttryck (jfr vår prefation *med hela den himmelska härskaran*). Också här

kommer ett påskmotiv fram genom att nattvarden ses som näring för det nya liv som skall fullkomnas i evigheten:

Angels in fixed amazement
around our altars hover,
with eager gaze
adore the grace
of our eternal Lover:
himself and all his fulness
he gives to the believer;
and by this bread
whoe'er are fed
shall live with God for ever.

DEN UPPSTÅNDNES OSYNLIGA NÄRVARO OCH LEDNING ENLIGT FRANZÉN

Vi är nu tidsmässigt framme vid männen bakom 1819 års psalmbok, och när det gäller påskmotivet finner jag att det finns mer att hämta hos *Frans Mikael Franzén* (1772–1847) än hos övriga, inklusive Wallin. Men detta motiv är hos honom utformat på helt annorlunda sätt än hos Wesley, där stark accent låg på det växande uppståndelselivet inom den troende. Hos Franzén är det i stället fråga om ett osynligt kungavälde, en närvaro, ledning och herdeomsorg som Kristus utövar i världen. Franzén är, såvitt jag kunnat finna, den ende svenske psalmförfattare som nyttjar den för Nya testaments kristologiska överväganden så centrala psaltarpsalmen 110, där det bl a heter: *Din kungaspira sträcker Herren ut från Sion*. Det är uppenbart att han har denna psaltarpsalm i åtanke när han författar den fina psalmen nr 35: *Din spira, Jesus, sträckes ut*. Uppståndelsen nämns inte uttryckligen, men korset är segerstoden och segern över döden själva förutsättningen för Jesu osynliga välde i världen. Som sådan är han en tillflykt för människorna i alla livets lägen (v 2) och är med sin Ande närvarande bland människorna ända till tidens slut (v 3).

Karaktären av Jesu osynliga kungavälde klargörs ytterligare i den berömda adventspsalmen (nr 102) *Bereden väg för Herren*. Skriven vid en tidpunkt innan Svenska kyrkan ännu hade infört två nya årgångsserier av evangelier och epistlar och Joh 18:36–37 således ännu inte var knuten till den första adventssöndagen, tolkar han adventets konung och hans rike med dess hjälp:

Med Andens svärd han strider
och segrar när han lider ...
giv akt, det helga riket
ej är av denna värld ...
Det välde han inviger
är kärlek blott och ljus.

Innehållsligt ligger detta mycket nära den tidigare anförda psalmen. Inte heller här nämns uppståndelsen uttryckligen, men *segrar när han lider* är en direkt motsvarighet till *ditt kors, din segerstod*, i nr 35. Explicit blir uppståndelse temat naturligtvis däremot i den stora påskpsalmen nr 146, *Vad ljus över griften*. Där blir också kampens och segerns innebörd närmare preciserade: *Här var mellan ljuset och mörkret en strid. Dock segrade mörkret för evig tid. Nedstörtad är döden ...* – Viktig är v 3, där den Uppståndnes osynliga ledning av sin menighet beskrivs, varvid bilden av herden trätt i stället för bilden av kungen i de tidigare nämnda psalmerna:

Kom, skingrade hjord, till
din herde igen.
Han lever, han lever,
och följer dig än
osynlig från himlen.
Halleluja!

Helt buren av herdemotivet är nr 157, *Den korta stund jag vandrar här*, som är tänkt för söndagarna efter påsk men utan hinder kan ges en vidgad användning. I första versen anknyts till den Uppståndnes löfte om närvaro enligt Matt 28:20: *Han som gav livet för sin hjord än med sin Ande och sitt ord är när oss alla dagar*. – I den skärtorsdagspräglade nattvardspsalmen nr 70, *O Jesus, än de dina*, utgör också detta löfte ett litet påskinslag: *Då blir du när oss alla dar intill vår levnads ände, som själv du lovat har*.

UPPSTÄNDELSELIV I KYRKA OCH NATUR HOS GRUNDTVIG

N F S Grundtvig (1783–1872) är ganska väl representerad redan i 1937 års psalmbok, där sex av hans psalmer finns i översättning. 1986 har ytterligare två tillkommit i översättning och en på danska, i avdelningen psalmer på andra nordiska språk. Detta är ändå ett fåtal, relaterat till hans mycket omfattande författarskap. Jag har gått igenom ett mycket bredare material men ger gärna de svenska psalmboksredaktörerna vitsordet att de tagit vara på några av Grundtvigs finaste psalmer.

Grundtvig skrev ett stort antal psalmer om kyrkan. En av de mest sjungna i Danmark (nr 279) börjar *O kristelighed! du skænker vort hjerte, hvad verden ej ved*. Det låter tämligen obekant för oss. Översättaren Emil Liedgren tog sig nämligen friheten att omgestalta ingressen på följande sätt (nr 258): *O liv, som blev tänt i kristrognas bröst, dig har världen ej känt*. I de följande verserna följer han däremot Grundtvig mycket nära. Det är uppenbart att hela psalmen är starkt påskpräglad; v 2: *O härliga lott: att leva där döden sin överman fått*, v 4: *O väldiga tro, som ... leder vår färd utmed avgrundens rand från dödsskuggans värld till de levandes land*. Därefter följer verser om dop och nattvard, även de påskpräglade med uttryck som *vårt eviga liv* och *de levandes mod*. Med tanke

på de väldiga perspektiv som Grundtvig öppnar i denna psalm var det enligt min mening ett genidrag av Liedgren att vidga även själva öppningen av psalmen. Originalen ter sig i jämförelse härmed nästan bisarrt kyrkocentrerat – hur kan Grundtvig säga att det är ”kristeligheten” som är alla dessa gåvors givare? Grundtvig-Liedgrens är en av våra stora psalmer.

Nr 56, *Gammal är kyrkan, Herrens hus*, är också fin. Här är ett påskmotiv mycket underfundigt invävt genom en association i v 2 till Joh 2:21: ”det tempel han talade om var hans kropp”. Inte den yttre byggnaden är det egentliga Guds tempel utan den *boning* (= Kristi kropp), som han *rest ur stoft och mull* genom inkarnation och uppståndelse och som blir till Kristi kropp/kyrkan *byggd utav levande stenar* i v 3. Tankegången är tydligare skönjbar i originalet men finns kvar hos översättaren *Hallqvist*, om man läser uppmärksam. Andra kyrkopsalmer som i någon mån är påskpräglade är 276, 277 och 278 i den danska psalmboken, men de når knappast i kvaliteten upp till de två här anförda.

I nr 308 gör Grundtvig en originell och fascinerande koppling mellan Ordet/Kristus och det förkunnade ordet i ljuset av påskens tema (och en variation av samma motiv finns i nr 354):

Frelseren lå i sorten jord
nætter så vel som dage,
men det opstandne livsens ord
døden ej mer kan smage.

Kirken hun sat i enkestand,
sørged for den enbårne,
glemte, at han i gravens land
stormede dødens tårne.

.....

Blegt som et lig var livets ord,
dødt det os lå på tunge,
ånd dog fra Herren i det for,
engle derom vil sjunge.

Synger da med i højen sky:
Ordet stod op af døde,
lyder i Andens kraft på ny,
tænder, så tunger gløde!

Flera psalmer om tro och efterföljd är mer eller mindre påskpräglade, t ex 445, 479, 493, 538 men framför allt 537, fint anknyttande till paulinska motiv om dopet som död och uppståndelse med Kristus, och om att lägga av den gamla människan och ikläda sig den nya:

Stod med Krist vi op af døde,
did opsvinge sig vor ånd,
hvor opstandnes førstegrøde
sidder ved Guds højre hånd ...

Selv i dåben er vi døde,
men vort liv er skjult i Gud ...

Bort med gamle Adams klæder!
vandre vil i os den ny,
som kun lysets vej betræder
under sol som over sky;
i Guds billed vi, nyskapt,
vise skal, hvad Adam tabte.

Jag har ovan redan framhållit att Grundtvig har en rad psalmer där han tolkar söndagsfirandet i påskens ljus. Han har också flera vårpsalmer där livets uppvaknande i naturen parallelliseras med påskens under. Nr 198 i vår nuvarande psalmbok *Lik vårdagssol i morgonglöd* har i J A Eklunds tolkning blivit en mycket omtyckt psalm. Det borde också 517 kunna bli, av Grundtvig fritt gestaltad efter en medeltida förlaga och sedan med finesse och fräschör nytolkad av Frostenson:

Världen som nu föds på nytt
pånyttföder glädjen.
Här på jorden vandrar nu
den uppståndne Herren.
Öst och väst och syd och nord,
eld och vatten, luft och jord
sjunger påskens psalmer.

PÅSKMOTIV I EVANGELISK VÄCKELSERELIGIOSITET

Jag tillåter mig att under denna rubrik sammanföra psalmer från flera olika traditioner. En klassiker är den engelske prästen *H F Lytes* aftonpsalm *Abide with me* (nr 13 i engelska hymnboken) som fanns med redan i 1937 års psalmbok, i *O Mannströms* förnämliga tolkning *Bliv kvar hos mig* (1986:189). Anslaget till psalmen är hämtat ur den evangeliska berättelsen om den Uppståndnes möte med några lärjungar på vägen till byn Emmaus och om deras vädjan till honom att stanna kvar hos dem inne i byn över kvällen och natten (Luk 24:12–35, särskilt v 29). När jag nu jämför översättning och original ser jag till min förvåning att den i Mannströms tolkning centrala v 3 med den uttryckliga anknypningen till Emmausepisoden inte alls finns hos Lyte. Psalmerna har otvivelaktigt vunnit på detta inskott. Däremot har påskmotivet i psalmens utmynning full täckning hos Lyte: *...döden mist sin udd, när dig jag har. Ditt kors skall skina för min blick, när sist jag somnar in ... i liv, i död, bliv, Herre, hos mig kvar.*

EFS sångsamling *Sions toner* behandlades med viss snävhet av redaktörerna för 1937 års psalmbok. Ett antal texter togs därifrån, men melodierna byttes nästan genomgående ut emot mer ”kyrkligt värddiga”. Nästan inga av dessa nylanserade melodier slog igenom, och så småningom vann de ur-

sprungliga melodierna erkännande. Den benådade psalmdiktarskan *Lina Sandell* (1832–1903) var 1937 representerad med elva psalmtexter. 1986 har antalet utökats till fjorton. Till nytillskotten hör nr 207, *En liten stund med Jesus*, efter ett original av *A L Ashley-Greenstedt*. Det är den av samtliga som tydligast innehåller ett påskmotiv, därtill mycket fint och originellt uttryckt (v 2):

En liten stund med Jesus
när synden gör mig ve
och otron vill mig hindra
att blott på ordet se:
en liten stund med Jesus,
och bördan lyftes av
och faller från min skuldra
i Kristi öppna grav.

C O Rosenius (1816–1868) har två mycket omtyckta psalmer byggda kring herdemotivet tolkat i uppståndelsens ljus. I nr 59, *Med Gud och hans vänskap*, är ett påskmotiv antytt i formuleringar som *före går Herren med segerns baner*. Utförligare framställt är det i nr 251, *Var jag går i skogar, berg och dalar*. I v 1 heter det: *Han, min Herde, gick för mig i döden, men han lever i all evighet*. Som v 3 har inarbetats en vers av en herrnhutisk författare om den tvivlande Tomas möte med den Uppståndne. Den avslutande v 4 inleddes i originalet *Följ mig, huldaste, uppstungna hjärta*, som väl får sägas vara ett något svårsmält bildspråk. I samband med nya psalmbokens tillkomst gjorde jag själv på ingens uppdrag en bearbetning av denna psalm, framför allt syftande till att ge v 4 en ny gestalt. Min v 4 inleds *Endast du, Uppståndne, kan mig frälsa*. Jag undrade mycket om man från EFS-håll skulle betrakta psalmens ursprungsgestalt som sakrosankt men, enligt vad som sagts mig, var det tvärtom just från EFS-håll som man yrkade på att min bearbetning skulle tas in i psalmboken.

Nr 46 *Låt mig få höra om Jesus* kommer från Frälsningsarméns sångtradition. *K Larsson* har skrivit den svenska texten efter ett original av *F Crosby-van Alstyne*. Den avslutande versen har stark påskprägel:

Låt mig få höra om korset,
kvalen och smärtan han led.
Visa mig graven i berget
där man hans kropp lade ned.
O, vilket under av kärlek:
Det var för mig som han dog,
det var för mig som han uppstod.
Herre, min Gud, det är nog.

Nr 282, *Bar du min börda*, kommer från Svenska missionsförbundet. Texten är av *J Gustafsson*. Också denna psalm har en avslutande vers med stark påskprägel:

Sprängde du dödens bojor och band,
kom du med ljus från de levandes land,
slog du den död som väntar ock mig,
Herre, till vem skall jag gå utom dig?

DET FÖRDOLDA KRISTUSLIVET I VÄRLDEN, ENLIGT J A EKLUND

J A Eklund (1863–1945) var det största namnet bakom 1937 års psalmbok. Jag nämnde tidigare en tendens i svenska 1700- och 1800-talspsalmer att separera skapelse- och frälsningsskeendena från varandra, medan i England Ch Wesley och i Danmark Grundtvig representerar en annan linje. Så även Eklund, som kanske i någon mån var Grundtviginspirerad – och båda inspirerades av de fornkyrkliga hymnerna. Jag har redan nämnt att Eklund var den som i Sverige lanserade Grundtvigs påskpräglade vårpsalm nr 198, och han skapade också en höstpendang till den, nr 203, *Fram skrider året i sin gång*, efter ett annat danskt original, av C J Boye. Påskmotivet kommer mycket fint fram i de avslutande verserna:

Jag vet ett träd så friskt och grönt,
när döden råder här:
på Golgata det blommar skönt,
och evig frukt det bär.

Det liv, som fram ur graven går,
skall aldrig mera dö.
Mig Kristus lovar evig vår
trots död och vintersnö.

I den fina glädje-/tacksamhetspsalmen 257, *Pris vare Gud! Allena han*, ställer Eklund skapelselivet och uppståndelselivet sida vid sida: *dagens ljus från fästets höjd bjuds allt levande*, men också *livets sanna fröjd ur nådens rika brunnar*.

Man kan säga att ett centraltema för Eklund är det fördolda Kristuslivet i världen. Nr 72, *Du sanna vinträd*, handlar om Kristuslivets växt i dem som tillhör honom. Hans storartade kallelsepsalm 580, *Gud gav i skaparorden*, skildrar människan som delaktig av *väldet i det rike vars grundare Kristus är*, ett välde av helt annat slag än det som *världens makter* utövar; från dessa blir människan fri genom Kristus: *Hon får den makten stora, i ringhetens gestalt, att kunna allt förlora och kunna äga allt ...* Det är skada att den här psalmen är kopplad till en så hopplöst tung och tråkig melodi; det har säkert hindrat den från att vinna den ställning den förtjänar.

En bra melodi har däremot efterföljdspsalmen 283, *Med Jesus fram i de bästa åren*, men det är möjligt att den har för många klanger av kristen ungdomsrörelse från tidigt 1900-tal för att slå riktigt idag. Den har eljest ett rikt innehåll och en storartad, påskpräglad utmyning:

Med Jesus fram ur de brutna banden,
som bundit skapelsens liv i död!
Med Jesus, levandegjord i anden,
till nya skapelsens morgonglöd!
Med Jesus fram till vår Faders hus,
där Gud är sol och Guds Lamm är ljus!

I alla avseenden dagsaktuell till innehållet känns däremot fortfarande den fina psalmen 286, *Kom, helige Ande, från höjden, kom ned, ty världen är andelös vorden*. (Språkligt känns den förstås föråldrad med ord som *varda* och *vorden*, men psalmkommittén fick som bekant inte göra ens minsta ingrepp i Eklunds psalmer.) Också denna psalm har en förnämlig påskpräglad utmyning:

Kom, Ande, från Kristus, från honom som gav
sitt liv till en evig försoning.
O, kom från hans kors och hans öppnade grav
och dana vår värld till din boning,
Kom, helige Ande, från höjden.

KRISTUS LIVETS BRÖD I EN TRASIG VÄRLD, ENLIGT OLOV HARTMAN

Vi är nu framme vid den nya, svenska psalmdiktning som växte fram särskilt under 1960- och 70-talen och som tog gestalt i psalmboken 1986. Den som tydligast visar en egen profil och alltid skriver teologiskt väl genomtänkt är *Olov Hartman* (1906–1982). Några av hans texter har etsat sig in särskilt pregnant i mångas medvetanden; jag tänker i synnerhet på två som vid första anblicken ser ut som passionspsalmer men som helt rätt placerats under andra rubriker i psalmboken. Nr 74, *Du som gick före oss längst in i ångesten*, framställer i likhet med nr 38, *För att du inte tog det gudomliga dig till en krona*, Jesus som den som utblottar sig och går in i ångest och smälek i solidaritet med en trasig värld och sargad mänsklighet – för att rädda den och ge den liv. Enligt 38 – en genial omdiktning av Kristushymnen Fil 2:5–11 – är det just därför som *vi vet vem/vad/var Gud är* och som insikten växer alltmer, ända till kosmiska dimensioner, att *Jesus är Herre*. Vändningen från v 3 till v 4 kan mer traditionellt uttryckas som en övergång från långfredag till påskdag, men påskmotivet är mer underliggande än öppet redovisat. Tydligare framträder det i nr 74 som efter övergången från v 2 till 3 visar sig vara en nattvardspsalme, fint associerande till den Uppståndne som genom reglade dörrar kommer till sina lärjungar med fridshälsning och sändningsord (Joh 20:19–23):

Du som med livets bröd
går genom tid och rum,
giv oss för varje dag,
Kristus, det brödet.

Du som går före oss
ut i en trasig värld,
sänd oss med fred och bröd,
Herre, i världen.

Tre – kanske inte lika lödiga – texter, som startar i samma temakrets men drar andra och nya konsekvenser, kom inte med i den sista sällningen 1986 men finns nu i *Psalmer i 90-talet* som nr 812, 826 och 891. Jag undrar om inte sammankopplingen med ganska svårsjungna melodier av Bäck bidrog till att de inte kom med 1986, och det hade nog varit en god idé att inför nylanseringen söka andra musikaliska lösningar.

Hartman kan emellertid också vara mycket "outspoken" vad gäller påskens budskap. Han har två väldigt fina påskpsalmer, av vilka 153, *Livet vann, dess namn är Jesus*, blivit mycket omtyckt, medan 462, *Tänk om någon känt igen oss där på vägen*, används förvånansvärt litet, trots att den har en bra och lättsjungen melodi av just Bäck. Jag tror man gjort psalmen en otjänst genom att ange att den huvudsakligen skall utföras av försångare, med allas instämmande bara i sista raden på varje vers. Det är som om man utgått från att en psalmmelodi av Bäck måste vara för svår för en vanlig församling – men det stämmer absolut inte i det här fallet.

Hartman har också ett par förnämliga kyrkopsalmer, nr 62, *Än finns det en värld*, och 420, *Herren vår Gud har rest sin tron*. 62:2 återknyter till temat om Jesu tjänare- och förnedringsgestalt men psalmen domineras helt av visionen av det uppståndelseliv som bryter fram i världen genom Kristi seger. 420 tar återigen upp den Uppståndnes ankomst till lärjungarna genom stängda dörrar enligt Joh 20:19–23, nu med tonvikt på sändningsorden, och i kombination med Jesu rannsakande herdefrågor till Petrus, enligt Joh 21:15–17. Psalmen har blivit vår kanske mest använda prästvigningspsalm.

Bland kyrkopsalmer bör också nämnas Hartmans fina svenska tolkning av en i England mycket omtyckt psalm av S J Stone (nr 170 i den engelska hymnboken) som börjar: *The Church's one foundation is Jesus Christ, our Lord; she is his new creation by water and the word*. Motsvarande rader lyder i Hartmans tolkning (nr 57): *Sin enda grund har kyrkan i Kristus, Frälsaren. Hon är hans egen byggnad, den nya skapelsen*. (*Evangeliets ord* har Hartman senare i versen.) Den tolkningen är jag personligen särskilt tacksam över, eftersom originalpsalmen väckte min förtjusning – både text och melodi – vid mitt första besök i England 1948. Psalm-boken 1937 hade den – till en annan och mycket tråkigare melodi – i en version av Eklund (nr 165) som började: *Guds kyrkas grund är vorden vår Herre Jesus Krist. Hans skapelse på jorden hon är, trots all sin brist*. I en kritisk artikel om nya psalm-boken (dvs 1937 års) skrev S Gabrielson syrligt träffande att psalmen inte hörde till Eklunds bättre tolkningar men att den precis som kyrkan fick accepteras *trots all sin brist*. Nu har vi alltså Stones psalm i Hartmans mycket bättre tolkning och kopplad till den rätta melodin. Visst är även den psalmen skriven i påskens ljus.

FRIHETEN I KRISTUS ENLIGT ANDERS FROSTENSON

Anders Frostenson (1906–) har ägnat praktiskt taget hela sin livsgärning åt psalmen, både som diktare, översättare, inspiratör och redaktör. Redan i 1937 års psalmbok finns inte mindre än nio originaltexter av hans hand, och några av dem hör alltfört till våra mest älskade och sjungna psalmer. En av hans 30-talstexter togs inte in i psalmboken, men däremot i flera frikyrkliga sångsamlingar och kom via det ekumeniska psalmboksprojektet in i 1986 års psalmbok. Det är nr 40, *Kristus vandrar bland oss än*, temamässigt närmast en parallell till *Jesus från Nasaret*. Den har kanske inte samma lödighet men hamnar i vårt raster eftersom några verser har påskprägel: v 3 om Kristi seger över ondska och död och v 5 om pånyttfött liv, liksom den fina slutversen 6:

Kristus lever. Där han går
blommar evighetens vår.
Jublande förnimmer vi:
Undrens tid är ej förbi.

En av de mest sjungna i nya psalmboken är nr 15, *Halleluja! Sjung om Jesus*. Både texten och den smittande melodin motsvarar nr 262 i den engelska hymnboken. Frostenson förhåller sig rätt fritt till originaltexten av *W C Dix*, men påskmotivet med Jesu seger och spira är troget återgivet. En annan lovsalm är 332, också den med en smittande melodi, och med originaltext av Frostenson: *Guds härlighet oss styrka ger*. Den har stark påskprägel, anslagen särskilt i v 2 (och sedan bibehållen genom hela den fina psalmen):

Du mörkrets välde sönderslog,
oss in i Sonens rike tog,
in i ljuset, halleluja!
Av honom har vår själ köpts fri
och skuldens ångest är förbi.

En psalm med helt annan karaktär är nr 87, som ger en originell utläggning av det paulinska temat om föregripandet i dopet och tron av den kommande frälsningen: *Våga vara den du i Kristus är*. Slutversen är fint koncentrerad:

Redan är du
den du en gång skall bli:
dömd och benådad,
död och uppstånden,
älskad och ett med
honom som gjort dig fri.

Frihetsmotivet som här framtonar är mycket centralt hos Frostenson. Nr 590, *Som källor utan vatten*, kontrasterar en falsk jagbunden frihet mot frihe-

ten i Kristus, försonaren som frigör människorna till att förmedla hans kärlek till världen. Nr 598, *I en värld av död får vi makt att leva*, efter holländsk förlaga, fullföljer originellt temat från dessa inledande rader. Nr 601, *Försoningens dag och uppståndelsens dag*, ger en stark vision av hur livet i världen förändras om det ses i påskens ljus. 181, *Nu är det morgon*, efter ett original av E Farjeon, är en morgonpsalm som i den fornkyrkliga hymnens anda kopplar morgonljusets frambrytande samman med skapelse och uppståndelse. 204, *Kornet har sin vila*, efter engelsk förlaga, är en vinterpsalm som låter det i jorden vilande vetekornet bli en symbol för död och uppståndelse enligt Jesu egna ord i Joh 12:24.

KRISTUS VÄRLDENS LJUS, ENLIGT BRITT G HALLQVIST

Den nyligen bortgångna Britt G Hallqvist (1914–97) var en av våra skickligaste översättare med en mycket rikhaltig och mångsidig produktion. Psalmarbete utgör bara en del av verksamheten. Hon har översatt många psalmer, men också skrivit en hel del original. Två treenighetspsalmer är mycket omtyckta; nr 337 kan brukas som *Laudamus*-psalm. Påskmotivet finns med i v 2: *Från död till liv med dig vi går*. Den andra psalmen är särskilt skriven med tanke på barn, nr 21, *Måne och sol*, med en fin melodi av Egil Hovland som Hallqvist ofta samarbetat med. Påskmotivet uttrycks enkelt och klart i v 2:

Jesus, Guds Son,
levde och dog
för alla, för oss,
lever i dag,
ja han är här ...

Nr 37 *Kristus är världens ljus*, en fin bearbetning av en engelsk förlaga, är nog en av de mest sjungna psalmerna i den nya psalmboken. Påskmotivet finns med i v 3. – Nr 285, *Det finns djup i Herrens godhet*, är kanske Hallqvists allra mest älskade psalm. Uppslaget fick hon genom F W Fabers psalm 251 i engelska hymnboken, *Souls of men, why will ye shatter*, men Fabers hymn består av åtta fyrstrofiga verser och har en helt annan melodi än den åttastrofiga som genialt plockades fram inom den svenska psalmmittén. Hallqvist startar med v 3 i originalet, som hon följer mycket nära – men översättningen har större poetiskt lyft än originalet. Sedan går hon vidare till v 5, som får bilda andra hälft av hennes åttastrofiga första vers. Hon hade inte från början tänkt att den skulle bilda omkväde utan lät sig övertalas här till av den kyrkomöteskommitté som hade att förbereda beslut om antagning av psalmen. I detta omkväde hade hon vikt av från förlagan på ett sätt som är så intressant att det förtjänar att granskas närmare:

Fabers original, v 5:
There is plentiful redemption
in the blood that has been shed;
there is joy for all the members
in the sorrows of the head.

Hallqvists omkväde:
Det finns underbar förlossning
i det blod som göts en gång.
Det finns glädje bortom graven
och en framtid full av sång.

Hallqvist följer förlagan fram till mitten av tredje versraden men vänder sedan tanken i en helt ny riktning. Faber har ett ecklesiologiskt perspektiv med bilden av huvudet och lemmarna och skriver ordagrant: *det finns glädje för lemmarna i huvudets sorger*. Det får sägas vara en oerhört svårsmält tankegång, och Hallqvist låter istället långfredag vändas i påsk. – Hennes ursprungliga v 2, nu delad mellan v 2 och v 3 eftersom omkvädet infördes, är hennes egen fria tilldiktning som helt saknar motsvarighet i originalet, och som i sin utåt- och framåtriktade öppenhet nästan skulle kunna förstås som en polemik mot dess snävt inåtriktade ecklesiologiska perspektiv. Om jag tidigare beskyllde Hallqvist för att ha trivialiserat *Ch Wesleys* fina julpsalm vill jag här i stället ge mitt varma erkännande åt en genial omdiktning av en bara delvis användbar förlaga.

Nr 313, *Min Frälsare lever, jag vet att han lever*, är en fin psalm om evighetshoppet. Nr 847 i 90-talstillägget, *Graven ligger tom*, är en påskpsalm tillhörande kategorin kyrkovisa för barn och härrörande från hennes samarbete med musikern *Bertil Wallin*.

PÅSKMOTIV HOS SETTERLIND, LINDGREN, BEXELL

Bland återstående nya psalmer med påskmotiv i 1986 års psalmbok vill jag först nämna två av *Bo Setterlind*, nr 17, *Ge Jesus äran*, efter engelsk förlaga och nr 49, *Det är sant att Jesus lever*. Båda talar explicit om att Jesus lever och nr 17 om att han segrar, men det uttrycks knappast på något nytt och originellt sätt. Nr 17 är dessutom ganska knaggligt anpassad till den kända Händelmelodi vars aktualisering förmodligen var psalmkommitténs huvudsyfte med författaruppdraget till Setterlind.

Betydligt mer givande är för mig *Arne H Lindgrens* båda psalmer nr 96, *Öppna mig för din kärlek*, och nr 358, *Han gick in i din kamp på jorden*. Det finns en väldig täthet och koncentration i dessa texter. Den första talar om hur Kristi kärlek omsluter den troende för att genom denne föras vidare till människors tjänst. Kristus förstås härvid som den Uppståndne: *Låt mig ur döden få uppstå. Kristus, du livet är*. 358 kommer tematiskt ganska nära vissa Hartmantexter om hur Gud/Kristus går in i mänsklig nöd och smärta men har samtidigt en personligt präglad utformning. Påskmotivet får uttryck i orden *Hans seger blev din*.

Göran Bexell har också två fina texter med påskmotiv. Nr 155, *Herren lever, våga tro det*, står faktiskt bland påskpsalmerna men kan mycket väl ges

en vidare användning. I nr 563, *Se på himlens många fåglar*, ställs knuten och instängd attityd emot fri och öppen livsinställning efter Jesu föredöme:

Se hur Jesus Kristus lever,
fri och öppen, tar emot
livet som han får av Fadern,
ger sig själv för allas liv.

PÅSKPRÄGLADE NATTVARDSPSALMER AV SVEIN ELLINGSEN

Den uppmärksamme läsaren undrar kanske hur det går med mitt löfte att i mitt jämförelsematerial till *Den svenska psalmboken* även ta med en norsk psalmdiktare. Jodå, han kommer här; att han kommer in så sent i artikeln beror på att han till skillnad från de andra jag jämfört med är en nu levande författare, enligt min mening en av de förnämsta nutida, nordiska psalmdiktarna: *Svein Ellingsen* (1929–). Nu vill jag ingalunda påstå att han skulle ha försummats av de svenska psalmboksredaktörerna och -översättarna. Sju av hans psalmer finns i svensk översättning i 1986 års psalmbok och ytterligare sex i 90-talstillägget. Jag har emellertid gått igenom hans samtliga texter i *Norsk salmebok*, och de som jag funnit mest relevanta för den här artikelns tema finns inte i de svenska psalmutgåvorna.

Först kan nämnas att Ellingsen har en påskpsalm, nr 196, *Døden må vike for Gudsrikets krefter!*, och en psalm om evighetshoppet, nr 259, *Herre, når din time kommer*; den senare finns också i svensk tolkning 1986:174. Men som jag påpekat från början är jag i den här artikeln mindre intresserad av renodlade påsk- och uppståndelsepsalmer än av påskmotiv i psalmer som inte är kyrkoårsbundna. Morgonpsalmen 787, *Gjennem denne dagens timer*, har efterföljdsmotiv. Sista versen knyter fint efterföljden under dagens uppgifter till Kristus både som Guds tjänare och som den Uppståndne:

Gjennem alle dagens timer
som jeg mottar av Guds godhet,
kan jeg se det lys som stråler
fra ditt tjenerliv på jorden.
La mitt liv i dag bli preget
av at du er livets Herre!

Ellingsen har skrivit en av våra allra finaste doppsalmer: *Fylt av glæde over livets under*, nr 618, i mycket originaltrogen tolkning av *Hallqvist* 1986:383. Påskmotivet kommer fram i v 4: *Genom dig, ditt verk, din kärleks vilja har vi fötts på nytt till liv i Kristus, till ett öppet liv i tro och tillit*. Likaså i v 5: *Dopets ljus förblir när livet slocknar*.

Ellingsens värdefullaste bidrag från vårt temas synpunkt ligger emellertid på nattvardspsalmens område. Nr 146 startar i vetekornsbilden Joh 12:24: *Såkor som dør i jorden, opstår som fylte aks*. V 2 är genomlyst av påsktro och knyter värdefullt nattvarden samman med dopet:

Vi som ble døpt till Kristus,
døpt til hans død og grav,
eier opstandelsens løfte:
lovsang og evig liv.
Himmelens lovsang begynner
her hvor du selv er nær oss,
midt i vår natt og død.

En annen nattvardspsalme er nr 656, *Vår lovsang skal møte deg, Kristus!* Det heter där bl a: *Det liv som var tapt, har du vunnet og gitt oss tilbake.* Nr 657 finns i Hallqvists översättning 1986:399: *Vi bär så många med oss.* Den är värdefull i och för sig men saknar påskmotiv.

Ellingsens allra finaste nattvardspsalme är enligt min bedömning nr 650, fritt gestaltad efter en förlaga av *J Franck*. Jag har ovan framhållit att flera av våra äldre nattvardspsalmer är passionspräglade. Det behövs fler texter präglade av eukaristi och av att nattvarden ger växt och näring åt trons fördolda nya liv i den Uppståndnes gemenskap. Jag återger här Ellingsens text in extenso:

Kristus, livets sol og glæde,
her i brød og vin til stede,
av din helheds fylde gi oss!
Fra vårt eget mørke fri oss!
Livets sønderbrutte deler
bringer vi deg når vi kneler.
La vår altergang få være
os til frelse, deg till ære.

Hellig stund! I denne handling
mottar vi vårt livs forvandling.
Det som skjer er skjult i tiden,
men skal åpenbares siden.
Til vårt støv, her i det lave,
kommer du med Livets gave,
ved ditt bord, som alles tjener
du deg selv med oss forener.

Med den kjærlighet som bandt oss
til dit liv, er du iblant oss.
Ja, dit nærvær gjennombever
dybet i oss, og vi lever:
Vi skal seire ved å tape,
vi skal dø, og du skall skape
i vårt liv ditt eget bilde,
Jesus, livets grund og kilde!

LIVET I KRISTUS I 90-TALSPSALMER

Psalmer i 90-talet är en liten bok där man kan göra nya upptäckter; det mesta är ju mycket litet provat ännu. Att leta just med påskmotivet som raster har inte givit särskilt stort utbyte, men några exempel finns i alla fall. Det mest uttalade finns i en ganska apart psalm av *Gulli Lundström-Michanek*, nr 814, *Fader vår och Fader min*. Den skrevs redan 1948 men har tydligen inte funnits med i något psalmboksförslag tidigare. Även 1948 måste verbformen *uppstånda* ha klingat synnerligen arkaisk. Jag tycker psalmen är svårbedömbär, men den har något visst, och *Stefan Lindblad* har gjort en fin melodi till den. Påskmotivet bryter starkt fram i v 2:

Ske din vilja. Syndens makt
böjer oss mot gruset.
Ske din vilja. Nådens prakt
höjer oss mot ljuset.
Jesus Kristus Mänskosen,
salig är vår vända,
salig bär jag sår och hån
att som du uppstånda.

Nr 820, *Träden och grenen och frukten hör samman*, är ännu en psalm kring vinträdmotivet använt som bild för livet i Kristus och dess växt. Författare är *Jan Arvid Hellström*. I v 4 heter det:

Glädje – det är att få växa tillsammans,
leva i dig, och hos dig få förbli:
Vi är som grenarna – du som stammen!
Du ger oss näring och grönska och liv.

Nr 829, *Vilket stort mysterium!*, är något så ovanligt som en nattvardspsalms av en filippinsk författare och tonsättare, *F F Feliciano*. Melodin är smittande folklig och texten är fyndig med sitt återkommande *stort mysterium ... omöjligt att förstå* (fast accentueringen omöjlig är omöjlig att förstå). Mysteriet är att Kristus möter ... oss ... *vid nattvardsbordet* som den som *dog för oss på Golgata*, den genom vilken *Livet kommer till oss* och den som *en gång ... kommer ... tillbaka*.

Jonas Jonsson är en av dem som medverkat flitigast i den nya samlingen. Åtta original och sju översättningar är av hans hand. Påskmotivet är sällan öppet uttalat men ofta underliggande förutsättning. Nr 813, *Vänd mot källan, dold i djupen*, är en fin psalm om den förstörda gudsbilden i människan och om Kristus som den sanna Guds avbild som människan skall formas efter:

Han är som vi skulle vara.
I Guds kärlek är vi så.
Livets väg är att förvandlas.
Mot hans likhet får vi gå.

Nr 823, *Tro, kyrka, tro*, handlar om kyrkan och gudstjänsten. Nr 831, *Kring detta bord*, är en nattvardspsalmsalm med accent på brödet som tecken för en framtid i fred och endräkt; varje vers slutar: *En enda värld*. Nr 833, *När du går från dopets källa*, är en doppsalm där temat liv-död återkommer i varje vers. Nr 895 slutligen, *Guds kärlek färdas här längs världens vägar*, är en finsalm om Guds upprättande handlande i världen och de kristna som dess redskap som gör *Guds goda vilja synlig*. Varje vers slutar: *Guds tjänare, vår herre Jesus lever*.

NÅGRA IAKTTAGELSER

Som vi sett finns det i *Den svenska psalmboken* i både äldre och nyare material åtskilliga psalmer – utöver renodlade påsk- och uppståndelsepsalmer – som innehåller ett påskmotiv. Givetvis växlar utformningarna, och ibland kan man ana markanta skillnader mellan underliggande teologier. Dem skulle man kunna gå vidare med i jämförande analys, men här får det räcka med några iakttagelser. Genom hela teologihistorien kan man notera tydliga accentskillnader, ibland motsättningar, mellan en härlighetens och en utblottelsens teologi. Detta kan illustreras om man t ex jämför *Franzéns* psalmer med *Hartmans*. Franzén kan ge intrycket att sedan den avgörande kampen mellan ont och gott utkämpats på korset, så lever de troende ganska trygga, nästan litet idylliskt, under den Uppståndnes fortsatta ledning. Hos Hartman betonas att Kristus även som den Uppståndne går in i och identifierar sig med människolivet i all dess utsatthet och skörhet för att återupprätta dess värdighet.

En annan skillnad vi noterat gäller sättet att relatera skapelse- och frälsningsskeende till varandra: att markant separera dem – som i tongivande svensk 1700- och 1800-talsdiktning – eller att hålla dem nära samman och att låta naturens skeenden bli till transparenta bilder för påskens under – som i fornkyrklig hymndiktning och hos t ex *Wesley* och *Grundtvig*, liksom senare även hos *Eklund* och *Frostenson*.

De båda förstnämnda har, jämte *Ellingsen*, fått tjäna som jämförelsematerial till den svenska psalmboken och exemplifiera motiv som där är mindre väl representerade. Det har framför allt gällt psalmer om söndagen som uppståndelsens dag, psalmer om det nya livets växt i helgelse och psalmer om nattvarden som näring för denna växt.

Summary

EASTER MOTIFS IN THE SWEDISH HYMN BOOK

Lately, in international liturgical research and debate, the interpretation of Sunday as Easter Day in miniature has been much brought into focus. Since hymns play an important role in ordinary Sunday services, the author makes an inventory of Easter motifs in the Swedish hymn book (*Den svenska psalmboken*) compared, to a certain extent, with the English, Danish and Norwegian hymn books. From each of these, one hymn writer has been chosen as especially illuminating, namely *Charles Wesley* (1707–1788), *N F S Grundtvig* (1783–1872), and *Svein Ellingsen* (1929–).

Whereas Wesley and Grundtvig wrote some hymns emphasizing Sunday as the Day of Resurrection, no such hymns are to be found in the Swedish hymn book — a remarkable lacuna. However, the new Swedish breviaries contain a translation of a Medieval Latin hymn developing this theme. In the Latin hymns, Nature's wonders are often seen as transparent images of the Easter wonder. Whereas this imagery is rather foreign to Swedish hymn writers of the 18th and 19th centuries, it is being used by Wesley and Grundtvig, and also by more recent Swedish hymn writers like *J A Eklund* (1863–1945), and *Anders Frostenson* (1906–).

The Swedish hymn book has several, translated, hymns by *Martin Luther*. Many of them contain an Easter motif, dramatically expressed as Christ's fight against and victory over the powers of Evil. — Whereas a 19th century writer like *F M Franzén* (1772–1847) could depict the believer as enjoying rather a secure, even idyllic, existence under the guidance of the Risen Lord, the powers of Evil being already defeated on the Cross, a 20th century author like *Olov Hartman* (1906–1982) stresses that the Risen Christ, even today, identifies Himself with human life in its most exposed and fragile state, constantly fighting to restore its dignity.

A good deal of hymns contain Easter motifs, while either singing God's praise, or while dealing with Church and Sacraments, or while describing Christian life. (So do, of course, the special Easter hymns, but these are left aside here as less relevant for the motif stating that *every* Sunday is an Easter Day.)

The authors of the comparison material have sometimes expressed motifs less well developed by Swedish hymn writers, as the growth in sanctification of the believer's new life, and the Eucharist as nourishment for this growth.